

GAVHARSHODBEGINNING IJTIMOYIY HAYOTDAGI O'RNI

Shakirova Shoxida Yusupovna

Ilmiy rahbar:

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi,
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PHD),
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
"Besh muhim tashabbus" markazi rahbari

Maxmudjon Tojiboyev Akbarjon o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
2-bosqich talabasi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8336907>

ARTICLE INFO

Received: 05th September 2023

Accepted: 11th September 2023

Online: 12th September 2023

KEY WORDS

Gavharshodbegim, temuriylar sulolasi, temuriylar saroyi, Hirot, antologiya, miniatyurachi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada XV asrda temuriylar sulolasining atoqli ayol arbobi Gavharshodbegim hayoti va ijtimoiy hayotdagi o'rni haqida biografik ma'lumot berilgan. Maqolada uning yuksak mavqeyi, ilg'or madaniy hissasi, arxitektura komissiyalari, shoir va olimlarni qo'llab-quvvatlashi tahlil qilingan. Shuningdek, Gavharshodbegimning Hirotning ijtimoiy-madaniy hayotiga ta'siri va temuriylar davridagi eng yetuk ayollardan biri sifatida uning abadiy merosi yoritilgan.

1370-yilda Temur tomonidan asos solingan Temuriylar imperiyasi o'rta asrlar islom olamidagi eng muhim sulolalardan biri edi. XV asrda temuriylar saroyining ko'zga ko'ringan ayol arbobi Hirotidan Temuriylar saltanatining g'arbiy qismini boshqargan Shohruxning xotini Gavharshodbegim edi.¹ Gavharshodbegim Hirot madaniy hayotini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. U Hirotni Temuriylar davrida fors madaniyatining gullab-yashnagan markaziga aylantirgan loyihalarni nazorat qilib, san'at, she'riyat, me'morchilik va ta'limning saxiy homiysi edi.²

Gavharshodbegim 1383-yilda Samarqand tashqarisida fors zodagon oilasida tug'ilgan. Uning erta hayoti va ta'limi haqida ma'lumotlar bizgacha yetib kelmagan. Uning otasi Faxruddin Ahmad Temur saroyida ishlagan, bu ularning oilasining yuksak mavqeyidan dalolat beradi. Taxminan 1400-yilda u Temurning kenja o'g'li Shohruxga ularning oilalari o'rtasidagi ittifoqning bir qismi sifatida turmushga chiqdi. Ko'p o'tmay, Gavharshodbegim Shohruxning eng ko'zga ko'ringan va sevimli xotini bo'lib qoldi va undan olti nafar farzand ko'rdi.

1405-yilda Temur vafotidan keyin uning o'g'illari va nabiralari o'rtasida vorislik kurashi boshlandi. Shohrux Hirotidagi bazasidan imperiyaning g'arbiy yarmi ustidan nazoratni mustahkamladi. Gavharshodbegim o'zining bosh sherigi va umr yo'ldoshi sifatida endi Temuriylar saroyida kuchli mavqega ega bo'ldi. Uning qo'llab-quvvatlagani Shohruxning g'alabali yurishlariga yordam berdi. U temuriy shahzodalarning ta'limini boshqarib, ichki ishlarga katta ta'sir ko'rsatdi.

Temuriylar sulolasi savdo va o'lpon orqali gullab-yashnagach, Gavharshodbegim podshoh xazinasi hisobidan Hirotida ulkan qurilish ishlariga homiylik qilgan.

Temuriylar sulolasi savdo va o'lpon orqali gullab-yashnagach, Gavharshodbegim podshoh xazinasi hisobidan Hirotda ulkan qurilish ishlariga homiylik qilgan. Uning eng mashhur ishlaridan biri 1417-1438 yillar oralig'ida qurilgan Musalloh majmuasi edi. Bunga temuriylar uslubida mozaik koshinlar va monumental ayvonlar bilan bezatilgan jamoat masjidi va seminariya madrasasi kiradi.³

Shuningdek, u shahar bo'ylab boshqa masjidlar, bozorlar, hammomlar, karvonsaroylar va suv inshootlarini moliyalashtiradi.

Gavharshodbegim Hirotdan tashqarida ziyoratgohlar, ko'priklar, to'g'onlar, kanallar va yo'l bo'yidagi mehmonxonalarni moliyalashtirib, mintaqa savdo va qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlagan. Uning vafotidan keyin qurilgan Gavhar Shod maqbarasi Hirotda ayollar uchun mo'ljallangan birinchi islomiy qabr yodgorligi edi. Ushbu homiylik harakatlari orqali Gavharshod 100 dan ortiq binolar qurdi va temuriylar estetikasini shakllantirgan shoh ayol homiyligining yangi davrini e'lon qildi.

Gavharshodbegim Temuriylar davrida fors san'ati va madaniyatining gullab-yashnashiga birdek yordam bergan. U fors she'riyati antologiyalari va tarixiy yilnomalar kabi tasvirlangan qo'lyozmalarni nashr etdi. Uning saroyida klassik temuriylar uslubini yaratgan miniatyurachilar joylashgan. U, shuningdek, qirollik kutubxonasi uchun nodir kitoblarni nusxalash uchun usta xattotlarni ishlatgan.

Gavharshodbegim hunarmandlarga homiylik qilib, Yevroosiyo bo'ylab metall buyumlar, kulolchilik va to'qimachilikning qimmatbaho namunalarini oldi. U Hirotda qirollik ustaxonasini tashkil etib, unda nozik sirlangan koshinlar, zargarlik buyumlari, sirlangan shisha idishlar va lak buyumlari ishlab chiqarilishini yo'lga qo'ydi.

Gilam to'qish kabi mahalliy hunarmandchilik uchun u mahalliy va xalqaro hashamatli bozorlarni ta'minlovchi sanoatni yaratdi. Gavharshodbegimning libosi, jihozlari va turmush tarzida namoyon bo'lgan didi va idroki saroy modasiga ta'sir qildi.

Gavharshodbegim shoirlar, mualliflar va olimlarga saxovatli homiylik ko'rsatib, Hirotni adabiy va ilmiy faoliyat markaziga aylantirdi. Mashhur shoir Abdurahmon Jomiy ham shoh huzurida qo'nim topgan va o'zining ajoyib asarlarini yozgan. Shuningdek, Alisher Navoiy kabi ustozlar bilan ham yaqin aloqada bo'lgan.

Uning nodir kitoblar va qo'lyozmalarni yig'ishdagi sa'y-harakatlari tufayli qirol kutubxonasi sezilarli darajada kengaydi. U Temuriylar hukmronligini ulug'lagan Sharafiddin ali Yazdiy va Nizomiddin Jomiy mualliflik qilgan Temur yurishlari haqidagi tarixiy yilnomalarga homiylik qilgan. Gavharshodbegim astronomiya, falsafa, matematika va tasavvuf ilmi olimlarini ham unga asar bag'ishlaganliklari uchun mukofotlagan. Jamoat masjididagi juma xutbalari ko'pincha uning intellektual salohiyati va olijanob ruhini ulug'lagan.

Gavharshodbegim o'zi ham bilimdon ayol sifatida tarbiyaviy ishlarni qat'iy qo'llab-quvvatlagan. Uning eng katta yutug'i 1417-yilda islom olamidagi eng yaxshilaridan sanalgan Gavharshod masjidi⁴ va seminariya madrasasini barpo etish edi. Unda taniqli olimlardan din, falsafa va mantiq bo'yicha ta'limotlar berilgan. Gavharshodbegim arab va fors adabiyoti o'qitiladigan boshlang'ich maktablarga ham homiylik qilgan. Uning madrasalarida qizlar uchun joylar ajratilgan va u bolalar uylariga ham shaxsan o'zi homiylik qilgan.

Abdurahmon Jomiy ham shoh huzurida qo'nim topgan va o'zining ajoyib asarlarini yozgan. Shuningdek, Alisher Navoiy kabi ustozlar bilan ham yaqin aloqada bo'lgan.

Uning nodir kitoblar va qo'lyozmalarni yig'ishdagi sa'y-harakatlari tufayli qirol kutubxonasi sezilarli darajada kengaydi. U Temuriylar hukmronligini ulug'lagan Sharafiddin ali Yazdiy va Nizomiddin Jomiy mualliflik qilgan Temur yurishlari haqidagi tarixiy yilnomalarga homiylik qilgan. Gavharshodbegim astronomiya, falsafa, matematika va tasavvuf ilmi olimlarini ham unga asar bag'ishlaganliklari uchun mukofotlagan. Jamoat masjididagi juma xutbalari ko'pincha uning intellektual salohiyati va olijanob ruhini ulug'lagan.

Gavharshodbegim o'zi ham bilimdon ayol sifatida tarbiyaviy ishlarni qat'iy qo'llab-quvvatlagan. Uning eng katta yutug'i 1417-yilda islom olamidagi eng yaxshilaridan sanalgan Gavharshod masjidi4 va seminariya madrasasini barpo etish edi. Unda taniqli olimlardan din, falsafa va mantiq bo'yicha ta'limotlar berilgan. Gavharshodbegim arab va fors adabiyoti o'qitiladigan boshlang'ich maktablarga ham homiylik qilgan. Uning madrasalarida qizlar uchun joylar ajratilgan va u bolalar uylariga ham shaxsan o'zi homiylik qilgan.

Gavharshodbegim qiz farzand dunyoga keltirmagan bo'lsa-da, ko'plab shoh temuriy qizlarga ustozlik qilgan va tarbiyalagan. U ularga tarix, she'riyat, davlatchilik va dinni o'rgatib, siyosatda qatnashish imkoniyatini berdi.

Jumladan, uning shogirdi, Gavharshodbegimning vorisi Alovuddavlaning rafiqasi Hirotda ayollarga homiylik qilish an'anasini davom ettirgan. Gavharshodbegim kasalxonalar, oshxonalar, mehribonlik uylarini ham ishga tushirib, ularning ma'muriyatini boshqargan. Ushbu farovonlik harakatlari tufayli u mehribon va adolatli qo'riqchi sifatida ommaviy mashhurlikka erishdi.

1457-yilda Gavharshodbegim vafot etgach, hokimiyat Samarqandga o'tishi bilan Hirotning obodiligi pasaydi. Biroq u faollashtirgan madaniy gullash uzoq

davom etadigan iz qoldirdi. U homiylik qilgan madrasa tizimi bo'lajak mutasaddilar, ulamolar va ma'murlarni tayyorlagan. Uning homiyligida tarixchi Mirxond kabi taniqli olimlar yetishib chiqdi. U qurdirgan nafis obidalar, masjidlar, kutubxonalar va bog'lar Hirotni temuriylarning go'zal poytaxtiga aylantirdi. Gavharshodbegimning obro'si asrlar davomida temuriylar sulolasining eng madaniyatli va yetuk ayoli sifatida saqlanib qolgan. U o'z kuchi va boyligini san'at, o'rganish va jamoat farovonligi uchun ishlatgani hayratga sozovordir.

Xulosa:

Gavharshodbegim Shohruxning suyukli bosh xotini sifatida XV asrda Hirotda joylashgan temuriylar saroyida katta mavqeni egallagan. U Hirotni temuriylar davrida islom ilmi va fors madaniyati markaziga aylantirish uchun hukmdor ustidan o'z ta'sirini kuchaytirdi. Uning samarali arxitektura homiyligi, masjidlar, madrasalar va kommunal xizmatlarning foydalanishga topshirilishi shaharga o'ziga xos ko'rinish berdi. Gavharshadbegim Temuriylar uyg'onish davrini tashkil etgan tarixchi, shoir, rassom va hunarmandlarga yordam va homiylik ko'rsatdi. Madrasalar, kutubxonalar va ijtimoiy muassasalar tashkil etib, ilm-fan va shahar infratuzilmasini mustahkamladi. Gavharshadbegim o'z atrofida jamiyatni shakllantirish uchun siyosiy bilimdonlik va madaniy nafosatni uyg'unlashtirgan musulmon ayolning ajoyib namunasi bo'lib qolmoqda.

References:

1. Hanaway, Uilyam L. "Gauhar Shad: Arxitektura va she'riyat homiysi". O'rta asr Islom olamidagi ayollar: kuch, homiylik va taqvo. Ed. Gavin RG Xambli.

2. Bler, Sheila S. "Temuriylar qirollik ayollari va ularning jamoat roli haqidagi yozuvlar". Erondagi ayollar: Islomning yuksalishidan 1800-yilgacha. Ed. Guiti Nashat va Lois Bek.
3. Yazdoniy, Kaveh. "Gavhar Shod va uning homiyligi: ilk temuriylar davridagi hokimiyat va hokimiyatning ayol jihatlari". Journal of Forsianate Studies 9 (2016): 64-103
4. "Gavharshad masjidi," Archnet, <https://archnet.org/sites/1739>.
5. "Gavharshad merosi", Og'a Xon muzeyi, <https://agakhanmuseum.org/exhibitions/the-legacy-of-goharshad>.